

Валентина ЗОЗУЛЯ
Національна академія державного управління
при Президентіві України

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

Досліджуються основні теоретико-методологічні підходи до розуміння глобалізації, виокремлюються глобалізаційні та антиглобалізаційні концепції. Розкривається сутність понять: «глобалізація», «антиглобалізм», «альтерглобалізм», «неоліберальна глобалізація». Розглядаються передумови виникнення глобалізації, фактори прискорення та обумовлення глобалізації. Визначаються особливості впливу глобалізації на демократичне врядування та взаємообумовленість глобалізаційних процесів. На підставі цього розглядаються основні елементи демократичного врядування, які й уможливають глобалізацію. Підкреслюється необхідність дослідження нових принципів та моделей врядування у зв'язку із набуттям врядуванням в умовах глобалізації нового інноваційного характеру.

Ключові слова: глобалізація, демократичне врядування, антиглобалізм, альтерглобалізм, неоліберальна глобалізація.

Valentyna Zozulia. Impact of globalization on democratic governance: theoretical and methodological approaches

The article studied basic theoretical and methodological approaches to understanding of globalization, and anti-globalization concept are investigated. The essence of the concepts of «globalization», «anti-globalization», «alter-globalization», «neoliberal globalization» is considered. It shows preconditions, globalization emergence, factors accelerating globalization alone and in joint cooperation. During studying, one identified the influence of globalization on democratic governance and interdependence of globalization. On this basis, within the article one studied the basic elements of democratic governance that enable globalization. One stressed the need to explore a new principles and models of governance, in connection with the acquisition of governance in a new context of innovative globalization character.

Key words: globalization, democratic governance, anti-globalization, alter-globalization, neoliberal globalization.

Починаючи з ХХ ст. питання глобалізації, як і демократичного врядування, викликає жваві обговорення та дискусії, які зумовлюють більш детальне розкриття сутнісних складових цих понять та визначення особливостей впливу глобалізації на демократичне врядування. Особливої актуальності глобалізація набуває після Другої світової війни, яка сколихнула весь світ і стала поштовхом у розгортанні глобалізаційних процесів, за яких відбуваються зміни в усіх сферах суспільного життя, формується загальна тенденція розвитку світу, що й передбачає суцільну взаємозалежність. Тому особливий науковий інтерес становить дослідження концепцій глобалізації, що, у свою чергу, дозволить визначити її складові частини та особливості впливу на демократичне врядування, оскільки існує тісний взаємозв'язок між глобалізацією та демократичним врядуванням.

Питання глобалізації викликає значний науковий інтерес у зарубіжних та вітчизняних дослідників. Так, окремі аспекти зазначеного питання стали предметом розгляду такими науковцями, як: Д. Ліптон, Я. Флетчер, Я. Н. Пітерс, Т. П. Чубко, В. І. Жуков, Д. Р. Вільямсон, Е. В. Прушківська, Ю. О. Шевченко, Ю. В. Ковбасюк, Р. В. Войтович, В. В. Кулішов та ін. Що стосується демократичного врядування, то його досліджували: А. Г. Єгіозарян, Т. Плампре, М. Камдессус, Д. Грем, П. І. Надолішній, А. Ф. Колодій, О. А. Решота та ін.

Однак поза увагою залишається розгляд взаємовпливів та взаємообумовленостей,

які існують між глобалізацією і демократичним врядуванням, що, у свою чергу, й обумовило обрання зазначеної проблематики дослідження.

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному аналізі сутності глобалізації та її впливу на демократичне врядування.

Глобалізація, будучи історично обумовленою необхідністю суспільного розвитку, передбачає змінні процеси в державі, тому їй, як і будь-якому явищу чи процесу, притаманні певні передумови. Серед науковців існують різні погляди стосовно першопричин глобалізації. На нашу думку, найбільш конкретизованою та вдалою є систематизація передумов досліджуваної категорії, запропонована Е. В. Прушківською та Ю. О. Шевченко, які їх систематизують за чотирма групами: науково-технічною, соціально-економічною, політико-ідеологічною та культурною. Так, до науково-технічної належить науково-технічний прогрес, розробка та впровадження інформаційних і телекомунікаційних технологій, виникнення єдиного інформаційного простору і створення можливостей для здійснення операцій у режимі он-лайн, перехід від стадії постіндустріального до інформаційного розвитку. Соціально-економічна група включає міжнародний поділ праці, спеціалізацію і кооперацію виробництва, інтернаціоналізацію економіки, уніфікацію системи людських потреб, створення міжнародної валютної системи на базі долара США, лібералізацію міжнародної торгівлі та переміщення факторів виробництва. До політико-ідеологічної групи належить поширення неоліберальної економічної ідеології, превалювання зовнішніх зв'язків над внутрішніми, створення і діяльність міжнародних організацій, геополітичні зрушення. Що стосується культурної групи, то до неї науковці відносять американізацію світової культури, виникнення МакСвіту, поширення вживання англійської мови, активізацію туристичних потоків і мобільності спілкування [8, с. 137].

У сучасних умовах усі держави світу перебувають у процесі глобалізації, яка прискорюється завдяки ряду факторів: інформатизації – застосуванню інформаційних технологій; гнучкості, з якою відбуваються зміни у сфері виробництва, праці; зростанню ролі фінансових інструментів та послуг; лібералізації (дерегуляції) ринкових відносин [16]. Р. В. Войтович визначила такі фактори, що обумовлюють розгортання глобалізації: економічні, соціокультурні, політичні, глобальні проблеми розвитку світу, розвиток інформаційно-комунікативних технологій, розвиток інтеграційних тенденцій, ментальні [1, с. 17 – 19], які й підкреслюють духовний складник.

Під час глобалізації відбуваються зміни всіх сфер суспільного життя, обрання державами своїх стратегій подальшого розвитку, виникає потреба в збереженні національних особливостей розвитку, що, у свою чергу, дозволить протистояти глобалізаційним викликам та забезпечити сталий розвиток держави. У контексті глобалізаційних процесів зростає роль демократичного врядування, спостерігається їх взаємозв'язок.

Чіткий методологічний зв'язок глобалізації і демократичного врядування простежується в концепції Т. Фрідмана, згідно з якою не просто передбачається співвідношення цих категорій, а й верховенство права, високий рівень освіти [13]. На підставі запропонованої дослідником концепції глобалізація можлива за наявності складників демократичного врядування (створення та функціонування системи стримування і противаги; децентралізація; підзвітність і підконтрольність; гарантія справедливих і легітимних виборів; рівність доступу до правосуддя; забезпечення суспільних благ; подолання соціальної ізоляції; захист прав меншості та маргінальних груп; застосування потенціалу інформаційно-комунікативних технологій для забезпечення та розвитку участі громадян в управлінні; створення умов для активного розвитку [3, с. 95]) та самого демократичного виду врядування. Водночас Д. Ліптон акцентує на тому, що глобалізація шляхом здійснення

демократичного врядування підняла сотні людей з бідності та підвищила рівень життя, проте й досі є обіцянкою [15]. Цим він підкреслив економічний складник, який удосконалив Дж. М. Егер, доповнивши її соціальними та політичними цінностями [11].

У контексті з'ясування змісту поняття «глобалізація», на нашу думку, доцільним є зазначення прийому, який дозволяє визначити досліджуване поняття через історичний, економічний, соціологічний та технологічний підходи [17]. При цьому кожен із запропонованих підходів розкриває глобалізацію лише в межах наявної сфери. На підставі цього доречно передбачити політичний та управлінський підходи. Політичний підхід дозволить на підставі аналізу політичних змін та процесів, що відбуваються в результаті глобалізації та їх впливу на демократичне врядування, врахувати перспективи та наслідки глобалізації; а управлінський – розкривається за допомогою змін, які відбуваються в системі управління, що породжує виникнення нової системи. Отже, виникає потреба у визначенні державно-управлінських змін та оцінці їх наслідків, оскільки лише за таких умов ми зможемо забезпечити ефективне демократичне врядування, для якого оцінювання є визначальним фактором.

На думку Д. Р. Вільямсона, глобалізація – це конвергенція, свого роду зближення, якому передувало «розмивання» кордонів між країнами [14, с. 279].

На відміну від вищезазначених тверджень Я. Флетчеру вдалося не лише передбачити історичний та економічний компоненти процесу глобального розвитку людства, що притаманно попередньо розглянутим концепціям, а й визначити його основу – «вибір», який ми робимо в результаті «навмисного політичного рішення» [12]. З такого контексту випливає, що глобалізація – це закономірний процес, який виникає внаслідок прийняття відповідного рішення всіма суб'єктами управління.

Особливий інтерес із методологічної точки зору становить дослідження, здійснене В. І. Жуковим, який визначив сутність глобалізації через типи глобалізаційних відносин, тим самим продемонструвавши їх вплив на демократичне врядування: взаємозалежність між різними факторами розвитку (економічними, політичними, соціальними, духовно-ціннісними, конфесійними), яка постійно збільшується; плюралізм цілей стратегічного розвитку, способів та методів, що використовуються суб'єктами глобалізації; зростаючий розрив між державами, народами, соціальними групами в питаннях багатства і бідності, доступності освіти, інформаційних ресурсів, економічного комфорту [4, с. 105].

Цікавий теоретико-методологічний підхід висловлює В. В. Кулішов, вважаючи глобалізацію так само як і демократичне врядування вимогою сучасного суспільства та науково-технічного прогресу [6, с. 10]. Запропонований науковцем підхід продовжився в дослідженнях В. Г. Воронкової, яка співвіднесла глобалізацію з універсалізацією, гомогенізацією, замкненістю, єдиним світовим господарством, економічною взаємозалежністю. Вона стверджує, що «глобалізація – це процес універсалізації, становлення єдиних для всієї планети Земля структур, зв'язків і відносин в різних сферах життєдіяльності» [2, с. 15]. Водночас Ю. В. Ковбасюк підкреслює, що «глобалізація – це загальносвітова тенденція, згідно з якою утверджуються єдині принципи, фактори, інструментарії динамізації розвитку світу» [5, с. 7 – 8].

У межах досліджень глобалізації, проведених вітчизняними дослідниками, слід звернути увагу на запропонований Т. П. Чубко підхід до розуміння глобалізації, у контексті якого глобалізація визначається як «процес, який характеризує сучасний етап розвитку людства», а сутність такого процесу зводиться до «формування спільного світового економічного, політичного та культурного простору, який функціонує на основі універсальних загальноновизнаних правових цінностей та принципів і опосередковується загальними організаційними формами» [10, с. 403].

Необхідно зазначити, що запропонований науковцем підхід визначає провідну роль права в питаннях глобалізації, яке є визначальним і за демократичного врядування.

Поряд з основними підходами до з'ясування сутності глобалізації на особливу увагу заслуговує й антиглобалістичний підхід, спрямований на розгляд глобалізації через співвідношення її з процесом, який приводить «до певної критичної ситуації, завдяки якій відчутнішими стали екологічні, економічні та політичні проблеми розвитку планети» [1, с. 29] і вбачає в глобалізації «інструмент революційного насилля, спрямований на здійснення перевороту в системі суспільних відносин» [7, с. 22] (переклад автора. – В. 3.). Поряд із цим підходом є й інший – альтерглобалізм, який інколи співвідносять з антиглобалізмом, проте, говорячи про першу категорію, ми маємо враховувати той факт, що альтерглобалісти розробляють і пропонують альтернативні варіанти для сучасного світового порядку, який формується під впливом неоліберальної глобалізації (моделі світового господарства, за якого ослаблюються механізми державного і міжнародного регулювання), у той час як антиглобалісти заперечують процес глобалізації [9, с. 414]. Антиглобалістичний підхід передбачає стандартизацію, уніфікацію системи публічного управління й усього світу загалом, будучи спрямованим на спротив глобалізаційним процесам, а альтерглобалістичний – передбачає вироблення альтернатив суспільного розвитку.

Відповідно до поставленої мети встановлено, що глобалізація – це багатофакторний процес, який має як позитивний, так і негативний вплив на систему публічного управління, тому що охоплює всі сфери суспільного життя. Він пропагує формування єдиних цінностей, напрямів діяльності, здійснення публічного управління на основі якісно нового виду врядування – демократичного, яке враховує економіко-політичні, соціально-культурні інформаційно-технологічні особливості та спрямоване на підтримку сталого розвитку й економічного зростання країни завдяки розгляду взаємодії не як впливу влади на приватний сектор, а як співпраці. Отже, очевидним стає той факт, що передумови глобалізації збігаються із суспільними процесами, характерними для демократичного врядування, а швидкі темпи глобалізації зумовлюють набуття врядуванням нового інноваційного характеру. На підставі цього доцільним видається дослідження нових принципів та моделей врядування, які відповідають сучасним потребам суспільного розвитку.

Список використаних джерел / List of references

1. **Войтович Р. В.** Глобалізація та її вплив на систему державного управління: аналіз, проблеми, перспективи : монографія / Р. В. Войтович. – Чернівці : Технодрук, 2011. – 368 с. [Voitovych R. V. Hlobalizatsiia ta yii vplyv na systemu derzhavnoho upravlinnia: analiz, problemy, perspektvyu : monohrafiia / R. V. Voitovych. – Chernivtsi : Tekhnodruk, 2011. – 368 s.].

2. **Воронкова В. Г.** Глобалізація як процес універсалізації стосунків між державою та ринком / В. Г. Воронкова // Гуманіт. вісн. Запорізької держ. інженер. акад. – Запоріжжя, 2008. – Вип. 35. – С. 15 – 35 [Voronkova V. H. Hlobalizatsiia yak protses universalizatsii stosunkiv mizh derzhavoiu ta rynkom / V. H. Voronkova // Humanit. visn. Zaporizkoi derzh. inzhener. akad. – Zaporizhzhia, 2008. – Vyr. 35. – S. 15 – 35].

3. **Егиозарян А. Г.** Основные этапы развития современной концепции государственного управления / А. Г. Егиозарян // Развитие института государственной службы в регионах: международный и российский опыт : Междунар. науч.-практ. конф. (19 сент. 2013 г.). В 3 т. Т. 1 / под общ. ред. В. Ф. Ницевича. – Орёл : Изд-во ОФ РАНХиГС, 2013. – С. 93 – 96 [Egiazaryan A. G. Osnovnyie etapyi razvitiya sovremennoy kontseptsii gosudarstvennogo upravleniya / A. G. Egiazaryan // Razvitie instituta gosudarstvennoy sluzhbyi v regionah: mezhdunarodnyi i rossiyskiy opyt : Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (19 sent. 2013 g.). V 3 t. T. 1 / pod obsch. red. V. F. Nitsevicha. – Oryol : Izd-vo OF RANHiGS, 2013. – S. 93 – 96].

4. **Жуков В. И.** Россия в глобальном мире: философия и социология преобразований : в 3 т. / В. И. Жуков. – М. : Изд-во РГСУ, 2007. – Т. 2 : Социология глобальных процессов. – 2-е изд., перераб. и доп. – 676 с. [Zhukov V. I. Rossiya v globalnom mire: filosofiya i sotsiologiya

preobrazovaniy : v 3 t. / V. I. Zhukov. – M. : Izd-vo RGSU, 2007. – Т. 2 : Sotsiologiya globalnykh protsessov. – 2-e izd., pererab. i dop. – 676 s.].

5. **Ковбасюк Ю. В.** Детермінований вплив глобалізації на розвиток сучасних систем державного управління / Ю. В. Ковбасюк // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДУ, 2015. – № 1. – С. 5 – 12 [Kovbasiuk Yu. V. Determinovanyi vplyv hlobalizatsii na rozvytok suchasnykh system derzhavnoho upravlinnia / Yu. V. Kovbasiuk // Visn. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. – Kyiv : NADU, 2015. – № 1. – S. 5 – 12].

6. **Кулішов В. В.** Сучасні проблеми глобальної економіки / В. В. Кулішов // Інноваційна економіка. – 2013. – № 3(41). – С. 8 – 11 [Kulishov V. V. Suchasni problemy hlobalnoi ekonomiky / V. V. Kulishov // Innovatsiina ekonomika. – 2013. – № 3(41). – S. 8 – 11].

7. **Перебудов С.** Антиглобалистские движения – начало Великой смуты XXI века? Неoliberalная глобализация: есть ли альтернатива? / С. Перебудов // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 4. – С. 22 – 28 [Peregudov S. Antiglobalistskie dvizheniya – nachalo Velikoy smutyi XXI veka? Neoliberalnaya globalizatsiya: est li alternativa? / S. Peregudov // Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyie otnosheniya. – 2002. – № 4. – S. 22 – 28].

8. **Прушківська Е. В.** Сутність глобалізації та її особливості в посткризовий період / Е. В. Прушківська, Ю. О. Шевченко // Вісн. Запорізького нац. ун-ту. – 2012. – № 3(15). – С. 131 – 140 [Prushkivska E. V. Sutnist hlobalizatsii ta yii osoblyvosti v postkryzovyi period / E. V. Prushkivska, Yu. O. Shevchenko // Visn. Zaporizkoho nats. un-tu. – 2012. – № 3(15). – S. 131 – 140].

9. **Третякова С. А.** Альтерглобализм и неоліберальна глобалізація в сучасному політичному процесі / С. А. Третякова // Проблеми сучасної економіки. – 2010. – № 4. – С. 414 – 415 [Tretyakova S. A. Alterglobalizm i neoliberalnaya globalizatsiya v sovremennom politicheskom protsesse / S. A. Tretyakova // Problemyi sovremennoy ekonomiki. – 2010. – № 4. – S. 414 – 415].

10. **Чубко Т. П.** Глобалізація: поняття, вплив на сучасні державу і право / Т. П. Чубко // Філософія права. – 2010. – № 1. – С. 396 – 405 [Chubko T. P. Hlobalizatsiia: poniattia, vplyv na suchasni derzhavu i pravo / T. P. Chubko // Filosofiia prava. – 2010. – № 1. – S. 396 – 405].

11. **Eger J. M.** The EU, the UK and The Future of the Global Economy / J. M. Eger // The world post. – 2016. – March. – 10. – Access mode : http://www.huffingtonpost.com/john-m-eger/the-eu-and-the-future-of_b_9401592.html.

12. **Fletcher I.** Economic Globalization Is a Choice / I. Fletcher // The Huffington post. – 2016. – April. – 26. – Access mode : http://www.huffingtonpost.com/ian-fletcher/economic-globalization-is_b_9775510.html.

13. **Friedman T.** Countries may join globalization at a speed they deem best suited to their interests / T. Friedman // YaleGlobal. – 2003. – 3 February. – Access mode : <http://yaleglobal.yale.edu/content/terrorism-may-have-put-sand-its-gears-globalization-wont-stop>.

14. **Jeffrey G.** Williamson Globalization, Convergence and History / Jeffrey G. Williamson // Journal of Economic History. – 1996. – June. – №2 (56). – P. 277 – 306. – Access mode : <http://econ.arts.ubc.ca/dpaterson/econ490/williamson.pdf>.

15. **Lipton D.** A Fresh Look at Globalization / D. Lipton // The world post. – 2016. – June. – 27. – Access mode : http://www.huffingtonpost.com/david-lipton/a-fresh-look-at-globaliza_b_10708792.html.

16. **Pieterse J. N.** Globalization at war: war on terrorism / J. N. Pieterse // The International journal of peace studies. – 2001. – №2. – Access mode : http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol7_2/Pieterse.htm.

17. **Reich S.** What is globalization? Four Possible Answers / S. Reich // Working Paper. – 1998. – December. – №261. – Access mode : <https://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/261.pdf>.

Надійшла до редколегії 06.03.17